

ne don, a aquells qui mal li fan», comentant *inquirat pacem* de l'Epístola de St. Pere (*Homilies*, 2r6); «--- vu<1>l que --- al prior --- l'honretz en ço que puxats, e tingatz totz les canonges en *pau* aquesta saon d'ara, que sapiatz que nós vos honrarem d'aquestz si Déus o vol», carta de c. 1251 al Bisbe d'Urgell tramesa pel seu enviat, el ribagorçà B. de Liri (PPujol, *DocsVgUrg.*, 16.51). «La *pau* fo axí tractada: que'l papa revocava la sentència que papa Martí havia donada contra lo rei d'Aragon e --- que hagués *pau* e concòrdia ab lo rei de França e ab sos valedors lo senyor rei d'Aragó, e ab la santa romana Esgleia, e ab lo rei Carles». Muntaner, fets de 1295 (§ 181, Casac. v, 62.16). «Com lo diable, enemich de *pau* --- meta dissençió --- han ordonat que ---» en les Ordinacions de 1388, de la Confraria de Vilafranca del Penedès (*CoDoACA* xl, 321).

Pau aplicat a una persona, com a adjectiu o substantiu, se sol pendre com a idèntic al NP *Pau* de PAULUS, cosa que deu ser certa en el sentit supersticiós mallorquí de persona dotada de meravelloses virtuts curatives (*AlcM*, § 2), però no en el de 'cort de gambals, beneit' usual en cat. central i a la major part del Princ. (*AlcM*, § 3): amb aquest valor és sinònim del mall. *un paupa*,¹ derivat de PALPAR, pròpiament 'el qui va a les palpentes', i deu ser reducció fonètica de **paup*, tal com en els NLL *Montcau* < *Mont calb*, *Espinau* < *Espinalb*, *La Cau* < *La Calm*, *trau* < *trauc*; i en els mateixos NPP tals com *Pau* < *Paul*, *Arnau* < *Arnaul*, -ALD hi ha un fenomen paral·lel. D'aquest són derivats locals i secundaris *paüc*, *paueria*, *paula*, *paulet* (*AlcM*). De *pau* 'portapau', ve *pauer* 'portapau' 1415.

ALTRES DERIVATS: *Paer* [S. XIII] tingué el sentit etimològic 'guardador de la pau', 'el qui vetlla per la pau pública': era tradicional, en les ordinacions medievals (com ja hem vist en la de 1388), invocar com a fi dels nomenaments i reglaments la necessitat de fugir de diaboliques discòrdies. «Aquesta universitat, per cascun any --- eleje 16 prohòmens --- e lo Veger --- d'aquells 16 nomenats per los ciutadans, eleje 4 --- e d'aquí enant sien nomenats *paers*», *CostTort.* (Ol., 497); «R. de Bel·loc assegura dret en poder del batle del senyor reg e dels *paers*» doc. de Tàrraga anys 1293-1300 (*BABL* vii, 230); doc. de Camarasa, c. l'a. 1295 (*CaCandi*, *MiscHiCat.* II, 135); «que·ls honrats En M. de M., B. Th., R. B., N. D., los quals són estats elets en aquest present any en *paers* de la dita Ciutat, sien jutges ---», *Tort.*, 1340 (*BABL* xi, 378).²

L'etimologia està comprovada per la forma oc. ant. *pazier*, «pacificateur, fonctionnaire établi pour veiller au maintien de la paix» (*PDPF*), i l'aragonès antic *pazer(o)s*; en el *Libro de la Cadena* de Jaca hi ha dades sobre els *pacers* d'allà, que segons Salarrullana (243-4) serien de més de trenta anys anteriors als *paers* catalans (?), i seguia havent-hi allà *paceros* «jefes de la junta» el 1404 (*Arch. Fil. Arag.* x, 254); Tilander aplega dades arag. del *pazero* en diversos textos aragonesos, en els gloss. del *Vidal Mayor* i dels *Fueros de Aragón* de c. 1300 («juge, *pazero*, sobrejuntero ---», § 67.1); entre ells el següent on veiem encara perce-

buda la derivació etimològica: «establimos --- *pazeros* d'aquesta paç, e seguidores [=latí *exsecutores*], d'aquent Ebro, don Ato de Foçes ---» (*Fueros de Aragón*, § 261.27).

Paeria: «Les cases de la *paberia*» s'esmenten ja en el citat doc. tortosí de 1340, com a lloc on jutjaran els *paers*. La de Lleida es troba també, de vegades llatinitzada com *paciarria*: acte celebrat l'11 de juny de 1456 «in aula *Paciarie*» (Lladonosa, *Montsuar*, p. VIII). Anàlogament en arag.: «el oficio del sobrejuntero o *pazero* se llamaba *paceria*» amb cita del *Repertorium* de Molino, i també 'salari dels sobrejunteros' (Savall y Penén, en Tilander, *Fueros*, p. 510). Entenc que aquest és el mot que a la zona fronterera va donar lloc a la institució de les «Lies e *Paserries*», tan investigada pels estudiosos del dret pastoral gascò: en la cartolina 10 del Cartulari factici de pergamins de l'ajuntament de Canfranc, en un doc. en gascò jaccetà de 1554, llegeixo «convengut sunt las *padzarias* antiquas --- eugas, aolhas, mothoos ---» (1966).

Pacte, pres del ll. *pactum* id., pròpiament participi de *pacisci* 'firmar un tractat o pacte', de l'arrel de *pax* [fi S. xiv, *Cròn.* del Cerimoniós; Eiximenis], si bé la forma comuna en la llengua antiga fou *pati* o *patu*, de la qual he aplegat testimonis en el paràgraf 29è. de l'article *PATI* (p. 189-90). Des del S. xv va generalitzar-se, en canvi, la forma rigorosament sàvia *pacte*, que és la que trobem en particular en Ausiàs (LXXXVII rimant amb *actes* etc.), en JnEsteve («*pacte*: promesa, salari») i en JoMartorell: on s'acosta al sentit de 'condició': «me dispondré, si mester serà de entrar en batalla, axí vell com só, per defendre la crestandat --- ab *pacte* tal que ta excelència se regesca a mon consell» (Ag. I, 33, cap. 10). En efecte *amb pacte* que té netament el sentit de 'sempre que, a condició que' al *Spill* de Castellbò, de 1518 (fº 40rº, veg. *estabir*). Des de llavors queda general aquesta forma: «fer *pactes* y concert ab algú: contrahere cum aliquo», OPou (*Th. Pu.*, 123).

És curiós el sentit que pren aquesta paraula, en la zona valenciana Gandia-Ribera, en *pacte de colom*, que com vaig poder observar a la Font d'En Carròs, a la comarca de Xàtiva (Novetlè), 1962, i alguns pobles intermedis, no és res de tracte ni conveni, sinó l'indret des d'on el colombaire engega els coloms i des del qual els tiren («a la *mataçta*»). La pronúncia és netament *pàkte*. Sembla que aquí es tracta d'una metamorfosi de l'antic *pati*, 'terreny sense conreu', 'solar' (estudiat a *PATI* i d'etimologia diferent), que es produí quan l'antic *pati* 'pacte' fou substituït pel cultisme notarial *pacte*.

Pactar [1418], derivat català de *pacte*; «Dionora: açò no és acte --- de honesta dona d'escoltar alguna ambaixada de semblants coses, ne de *pactar* ab algunes condicions la sua castedat», *Decam.* x, § 5, 572.9 (trad. *pattovire* --- la sua castità). *Pactejar* [1502; segle XVII, *DAG.*]; *pactizar*. *Pacció*; *paccional*; *paccionar* [1381]. «En les Corts de Bna. de --- Pere II --- les constitucions generals de Catalunya comensaren leshores a ser *pactionades* entre lo Sr. Rey y la Cort de